

47. İhkakıhaktan İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'ne: Götz von Berlichingen¹

M. Sami TÜRK²

APA: Türk, M. S. (2024). İhkakıhaktan İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'ne: Götz von Berlichingen. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 921-933. DOI: <https://zenodo.org/record/13337880>

Öz

Ortaçađda muhkem kalelerin inşasıyla birlikte özellikle Almanya'da merkezî hükümet zayıflayınca soylular kendi haklarını kendilerinin aldığı bir hukuk düzeni uygulamışlardır, bunun adı ihkakıhaktır. Bu düzen uzun vadede suistimal edildikçe ciddi problemler baş göstermiş, bir zaman sonra ortada asayiş ve güven kalmamıştır. Bunun önüne geçmek için girişilen barış ve yeni düzenleme çabaları hemen hiç sonuç vermemiş, yaklaşık yedi yüzyıl boyunca bu karmaşıa devam etmiştir. Bir yandan bu düzensizliğin doğurduğu büyük sıkıntılar, öbür yandan doğudan gelen Türk tehlikesi merkezî hükümeti güçlendirmeyi vazgeçilmez kılınca 15. yy. sonunda Kayser I. Maximilian barış ilan etmiş ve ihkakıhak düzenine kesin ve son darbeyi vuracak İmparatorluk Yüksek Mahkemesini kurmuştur. Goethe gerek gördüğü hukuk öğrenimi, sahip olduğu hukuk pratiği ve ilgisiyle gerekse tarih merakıyla daha çok genç yaştaayken ona epey ün kazandıracak *Götz von Berlichingen* başlıklı piyesini kaleme almıştır. Piyesinde gerçek bir tarihî karakter olan Götz üzerinden söz konusu bu yeni hukuk düzenini işlemiş, başkişisini eski düzenin son şövalyesi olarak sahneye çıkarmıştır. Bu makale Goethe'nin hukuk ve tarihle ilişkisini irdeledikten sonra *Götz* piyesinin geçtiği hayli geniş dönem aralığına mercek tutmaktadır. Bunu yaparken dönemin ve piyesin önemli siyasi çalkantılarından köylü savaşlarının sebeplerine değinmekte, sonrasında ihkakıhakkın tanımını vermektedir. Bu tanımdan sonra İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'ni açıklamaktadır. Son aşamadaysa derlenen bu bilgileri *Götz* piyesi üzerinden çözümlyerek Almanya'da bir erken modern yargı kurumuna geçişin yarattığı sancıları göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Köylü Savaşları, ihkakıhak, yargı, Alman hukuku

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 08.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.08.2024-**Yayın Tarihi:** 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337880>
Hakem Deđerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of German Language and Literature (Sakarya, Türkiye), mturk@sakarya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2350-5901> **ROR ID:** <https://ror.org/04ttnw109> **ISNI:** 0000 0001 0682 3030, **Crossreff Funder ID:** 501100004473

From The Rule of Force to The Imperial Chamber Court: Götz von Berlichingen³

Abstract

In the Middle Ages, with the construction of strong castles and the weakening of the central government, especially in Germany, the nobles implemented a legal system in which they took their own rights, which was called *Faustrecht*, the rule of force. As this system was abused in the long term, serious problems arose, and after a while, there was no peace and security. Attempts for peace and new arrangements to prevent this almost never yielded any results, and this chaos continued for about seven centuries. At the end of the 15th century, Emperor Maximilian I declared peace and established the Imperial Supreme Court, which was to deal a decisive and final blow to the system of usurpation. Goethe, with his legal education, his legal practice and interest, as well as his interest in history, wrote the play *Götz von Berlichingen*, which would bring him much fame at a very young age. In his play, he portrayed this new legal order through Götz, a real historical character, and he presented his protagonist as the last knight of the old order. After analysing Goethe's relationship with law and history, this article examines the very wide range of periods in which Götz takes place. In doing so, it touches upon the causes of the peasant wars, one of the most important political upheavals of the period and of the play, and then gives a definition of *Faustrecht*. After this definition, it explains the Imperial Supreme Court. Finally, it analyses this information through the play *Götz* and shows the pains caused by the transition to an early modern judicial institution in Germany.

Keywords: Peasants' Wars, rule of force, judiciary, German law

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 08.07.2024-**Acceptance Date:** 20.08.2024-

Publication Date: 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337880>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Hegel (1971, s. 285) estetikle ilgili derslerinde Goethe'den bahsederken büyüklüğünün ihkakıhak ile modern devlet çatışmasını ilk konu olarak seçmesinden ileri geldiğini kaydeder, örnek olarak onu uluslararası üne kavuşturan gençlik eseri *Werther*'den bile önce yazdığı *Götz von Berlichingen* eserini gösterir. Bu makale Hegel'in tespitindeki ihkakıhak kavramı ile modern devlet ifadesinin ardında yatan maksadı, yani ihkakıhakkı ortadan kaldıran İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin kuruluşunu *Götz* piyesi üzerinden inceleyecek, bu amaçla Goethe'nin bu hukuki kavramlara ve tarihî kişiliğe ne gibi saiklerle ulaştığını ortaya koyup söz konusu iki kavramın ayrıntılı açıklamalarını vererek piyesi çözümlenmeye geçecektir.

Goethe pek çok merakının yanında tarih ve özellikle hukukla bilhassa ilgilidir. Kendisi de hukukçu olan babasının teşviki, hatta direktmesiyle (krş. Safranski, 2013, s. 32) önce Leipzig'de hukuk öğrenimine yollanan, orada üç yıl geçtiği halde tahsilini tamamlayamayıp geçirdiği kanama dolayısıyla yaşam mücadelesi vermeye başladığı için uzun süre yatakta kaldıktan sonra tekrar memleketi Frankfurt'a dönen Goethe'nin hukukla profesyonel ilişkisi henüz bitmemiştir. Hayatındaki iki çetin hastalıktan biri olan, kanamayla başlamış bu rahatsızlığını atlattıktan sonra yaklaşık bir yıllık nekahetinden sonra babasının arzusuyla hukuk öğrenimini bu kez Strasburg'da sürdürmesi kararı verilir (a.g.e., s. 62). Leipzig'de yarıda bıraktığını burada telafi etmekle kalmayacak, avukatlık sınavını verip doktorasını da yapacaktır. Aynı yıl sınavı verir, ertesi yıl, yani 1771 baharındaysa hukuk doktorası tezini kaleme alır: Devlet ile kilise ilişkisi nasıl olmalıdır, “devlet tebaasının dinini belirleyebilir mi?” (a.g.e., s. 83). Gerek ilahiyat camiasında gerek mensubu bulunduğu fakültede infial yaratan çalışmasından ötürü dekan ondan doktorasını “ya geri çekmesini ya üniversite onayı olmaksızın yayınlamasını” (a.g.e.) rica eder. Eserini üniversite sorumluluğu altında yayınlamayacağını anlayan Goethe, babasını pek memnun bırakmasa bile lisans diplomasıyla yetinerek tekrar memleketi Frankfurt'a gelir. Ne var ki pek çok yerde lisans diploması doktora denk tutularak iş imkânı açarken Frankfurt hukukçuları ikisi arasındaki “farkta ısrarcıdırlar” (a.g.e., s. 84), gene de Goethe bölge jüri mahkemesine yaptığı başvuruyla avukatlık ruhsatını alabilir. Babası için avukatlık ancak daha yüksek mevkilere, özellikle de dedesi gibi belediye başkanlığına ulaşmasını sağlayacak sıçrama tahtasıdır (a.g.e., s. 85). Ruhsatını aldıktan sonra kısmen alelusul de olsa avukatlık faaliyetini yaklaşık dört yıl sürdürür ve “28 davaya” (a.g.e.) girer. Fakat bilindiği üzere avukatlıktan sıçrayacağı yer belediye başkanlığı değil kıta çapında üne kavuşacağı yazarlık ve bunun getirdiği şöhretle Saksonya-Weimar ve Eisenach Grandükalığı'nda devlet adamlığı olacaktır.

Yukarıdaki paragrafta anlatılanların bu makaleye katkısı nedir? Gördüğümüz üzere Goethe hukukla amatör değil profesyonel olarak ilgilidir. Devrin iyi üniversitelerinde hukuk yükseköğrenimi görmüş, mesleğini dört yıl kadar fiilen icra etmiştir. Bu artalan bilgisi okuduğunuz makalede çözümlenecek *Götz von Berlichingen* piyesi açısından önem arz edecektir. Zira aşağıda da gösterileceği gibi bu piyes sosyal düzende hukuken ciddi bir kırılmanın yaşandığı bir ân ve bu kırılmanın doğurduğu sonuçları işler. Burada hukukçu gözünün zaruri olmasa bile yazarın konuyu ele almasında verimli olacağı ortadadır. Üstelik mesleğini biraz baba zoruyla ve kerhen yaptığı gibi bir izlenim doğsa da devrin skandal nitelikli kimi hukuki olaylarına gösterdiği dikkat onda konuyla ilgili esaslı bir merak bulunduğunu gözler önüne serer. Sözelimi kendisi gibi Frankfurt'un ileri gelen hukukçu ailelerinden birinin çocuğu olup Strasburg'da avukatlık yapan Johann Georg Schlosser, elindeki kimi davaları Goethe'ye bırakarak onun hukuki işleyişlerle ilgili arka plan bilgilerine erişebilmesini sağlamıştır. Bu bakımdan en bilindik piyesi *Faust*'ta da önemli bir rol oynayan Susanna Margaretha Brandt yargılaması anılabilir. Yeni doğan çocuğunu mahkeme kararına göre “kasten ve kötü niyetle” öldüren ve işlediği cinayet sebebiyle

“müstahak olduğu” ve “ibretialem olması maksadıyla kılıçla idam edilme” (Danielsson, 2008, s. 12) cezasına çarptırılan Brandt davası tüm kenti ayağa kaldırmış, Goethe’yi ise özellikle ilgilendirmiştir çünkü Schlosser sorumlu yargıcın katibidir ve bu sayede Goethe tüm mahkeme serencamına içeriden ve profesyonel bir gözle tanık olmuştur. Bir ayakkabıcının kızyken Teğmen Johann Diek’in ısrarlarına dayanamayıp baştan çıkan, sonra da ondan hamile kalan, gelgelelim yardımına müracaat ettiğinde teğmen tarafından yüzüstü bırakılan Maria Flint olayı da Brandt davasının yedi sene önce gerçekleşmiş emsalidir çünkü Flint de çocuğunu doğar doğmaz öldürmüş, cinayet sonrası her ne kadar firar etmişse bile geri dönünce ölüm cezasına çarptırılmış ve kılıçla idam edilmiştir. Goethe, Brandt davası münasebetiyle geçmişteki bu davaya da özel ilgi duymuş, ayrıntılarını inceleyip Gretchen tragedyasına Brandt’la birlikte temel almıştır. Üstelik Brandt’ın idamından hemen yarım yıl önce lisans bitirme sınavında ölüm cezasını savunduğu fakat “yeni doğan çocuğunu öldüren bir kadının ölüm cezasına çarptırılıp çarptırılmayacağı sorusundan kaçındığı” (Safranski, 2013, s. 101) da bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Goethe’nin, bu makalenin *Götz* piyesinin merkezine alacağı hukuk meselesiyle uğraşı profesyonel düzlemde, bu uğraşın serimlenmesini eser çözümlemesinin sıhhati açısından önemli buldum.

Yukarıda hukuk merakının önüne Goethe’nin tarihe ilgisini koymuştum. Buna değinmek onu Götz gibi tarihî bir figüre götüren saikleri anlamak bakımından ilginç olacağı gibi Götz’ün şahsında ele aldığı ihkakıhak gibi artık neredeyse üç yüz senelik bir geçmişi olan tarihî bir konuya el atışı da dikkate değerdir. Son derece kültürlü bir aileye doğan Goethe babasından pek çok dersin yanında tarih de öğrenmiştir. Leipzig’e hukuk tahsiline gittiğinde alan bilgisine yönelmesi yolunda tavsiyeler işitince aslında “hukuk tarihinin daha çok ilgisini” (a.g.e., s. 35) çekeceğini yazar kız kardeşine. Doğa tarihi dersleri alır. Yükseköğreniminin Strasburg döneminde Herder’le tanışması tarih merakı bakımından dönüm noktası olur. Herder’in meşhur eseri *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* [İnsanlık Tarihi Felsefesine Dair Fikirler] kitabını daha yazılırken bölüm bölüm okur. Öbür yandan genelde Alman tarihine özeldeyse mimari gibi daha spesifik dalların tarihine pek meraklı olup bu konuda da epey okuduğu bilinmektedir. Çocuk yaşta öğrendiği İngilizce etkisiyle İngiliz edebiyatına gösterdiği eğilim Herder’in teşvikiyle perçinlenerek Goethe’nin “Shakespeare Nutku” diye bildiğimiz konuşmasında vücut bulur. Bilindiği üzere İngiliz dramcı gerek Roma gerek İngiliz tarihinden önde gelen figürleri piyeslerine konu etmiştir. Ona hayranlığıyla aynı yolu benimseyen Goethe de Alman siyasi tarihinden bulup çıkarttığı Götz von Berlichingen karakterini Alman hukuk tarihinin en etkili dönüm noktalarından sayılacak İmparatorluk Yüksek Mahkemesi’nin, üstelik memleketi Frankfurt am Main’da 1495 yılında kuruluşuyla (krş. Schulte, 1892, s. 386) ilişkili bir çatışma gerilimi üzerinden inceler. Öyleyse şimdi hukuk sistemindeki bu değişim, hatta dönüşüme eğilebilir, piyesin konusu ve dönemin tarihiyle ilişkisi üzerinden çözümleme işine girişebiliriz.

Yumruk Hakkı mı, Hakim Karşısı mı?

Götz’ün hikayesi Alman tarihinin önemli duraklarından köylü ayaklanması veya köylü savaşı (Bauernkrieg) denen döneme rastlar. Esasen onu Goethe’nin piyesi yanında tarihî bakımdan öne çıkaran asıl olay bu ayaklanmalarda üstlendiği roldür. Bundan ötürü köylü savaşlarına biraz değinmek gerekir.

Köylü savaşı denince kastedilen yaklaşık bir yıl sürmüş bir ayaklanmadır ki 1524 yazı hasat zamanı başlamış ve ertesi yıl son bulmuştur. Yekpare bir ayaklanmadan çok, farklı bölgelerde kısım kısım görülen aynı türden ayaklanmalar söz konusudur ve konunun uzmanlarından Peter Blickle (1998, s. 11) ayaklanmaları dört aşamaya ayırır. Bunların ayrıntıları bir yana, aslında bir süre önce başlayan Kalven

ve Reformasyon hareketinin gecikmeli etkileri olarak görülebilecek bu çalkalanmanın sebebi İsviçre'nin Schaffhausen Kantonu'nda bir cemaatin papazlarını kendi seçmekte sergiledikleri ısrardır. Hal böyleyken esas maksat kilisenin ve onunla birlikte hakim tabakanın “kimi haklarını ellerinden alma isteği”dir (a.g.e., s. 13). Öte yandan sözgelimi bir bölge kontluğunda başlayıp geçmiş kuşaklar boyu biriken sorunlar, aşağıda ayrıca değinilecek İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'ne havale edilmiştir ve epey hacimli dava dosyasına bakıldığında köylüyü isyana sürükleyen sebepler açıklık kazanır: “Kölelik çetin, yüksek vergiler haksız, yargıdaki usulsüzlükler dayanılmazdır” (a.g.e., s. 14). Güneyde İsviçre'den başlayıp gitgide kuzeye ilerleyen ayaklanmalar benzer sebeplerle pek çok bölgede gözlemlenir. Kış başlayıp yeni yıla girileceği sıralarda Basel'den Konstanz'a kadarki bölge köylüleri teşkilatlarını kurmuş, “efendilerine ödeyecekleri vergileri dondurma” (a.g.e., s. 16) taleplerini vurgulamışlardır. Bunun üzerine Arşidük Ferdinand komutanlığa Georg Truchseß diye birini getirmiş, kumandan son derece sert hamlelerle kayıtsız şartsız boyun eğme istemiş, aksi yönde davrananları asayiş bozmaktan suçlu bulacağını ve böyle muamele edeceğini göstermiştir (a.g.e., s. 17). Tam bu noktada makalenin piyeste ele alacağı merkezî konu yer alır, açalım:

Olaydan otuz yıl önce, 1495'te İmparatorluk Ebedi Barış Anlaşması imzalanmış, böylelikle soyluların kendi haklarını kendilerinin aradığı ve bunu yaparken kendi iktidar unsurlarını kullandıkları düzen kaldırılmıştır. Bundan maksat makaleye başlığını veren ihkakıhak ve İmparatorluk Yüksek Mahkemesi arasındaki geçiştir. Götz piyesi bu geçiş dönemini anlatırken soylular tabakasından birinin yeni hukuki düzen hilafına köylülerden yana eski usul verdiği mücadeleyi gözler önüne serer. Öyleyse ilkin ihkakıhak Almanya özelinde nedir ona bakalım.

Almanca aslı *Faustrecht*, anlamı yumruk hakkı veya yumruk hukuku olan kelime, güçlünün hakkının geçtiği bir düzeni anlatır. Almanca en eski ansiklopedilerden olan Heinrich August Pierer'in Ansiklopedisi bu madde başını şöyle anlatır:

(Jus manuarium) sağlam kaleler kurulduktan bu yana, orta çağın savaştaki kabahği ve o zamanki hukukun kusurluluğu ve güçsüzlüğü dolayısıyla 8. yüzyılda oluşan, altı asır boyunca varlığını sürdüren bir yetkidir ki soylulara kılıç yoluyla kendi zararlarını tazmin hakkı verir. Kayser II. Konrad'ın onayladığı 1038 Tanrı Barışı ile I. Friedrich emrindeki eyalet ve kale barışı bu fenahği pek azaltamamıştır. Ne zaman ki ihkakıhak 1250-73 fetretinde tepe noktasına ulaşmış ve soylu şövalyelik ruhu düşmanlık yasalarıyla araya girmiştir, pek çok yağmacı şatosunu yıkan Rudolf von Habsburg ihkakıhakkı kaldırmaya muktedir olmuştur; gerçi ihkakıhak onun ölümünden sonra gene [...] başını kaldırmış fakat [...] 1495'teki Ebedi Barış ile I. Maximilian'ın ihdas ettiği Yüksek Mahkeme Nizamı bu düşmanlıklara son vermiştir. Ondan sonra ihkakıhak uygulaması tek tük yaşanmış, 16. yy. sonu itibarıyla hepten kesilmiştir. (Pierer, 1858, 6. cilt, s. 140)

Alıntıda ki kimi ayrıntıları açıklamak şarttır. Özellikle derebeylik düzeninde merkezî yönetimin kimi sorunlarına da bağlı olarak soylular, yaşadıkları ihtilafları, özel anlamıyla Almandada *Fehde* denen düşmanlıkları güç kullanarak bizzat ortadan kaldırmışlar, bu durum Almanya'da sair ülkelere nazaran çok daha uzun sürmüştür çünkü Meyer'in Büyük Ansiklopedisi'ne göre “imparatorluğun parçalanması ve bunun merkezî yönetimde yol açtığı zaaf” (Meyer, 1906, 6. cilt, s. 360) alınan tüm tedbirleri boşa çıkarmıştır. Bunun yarattığı karmaşa ilkin on birinci yüzyılda devreye sokulan “Tanrı Barışı” ile hafifletilmeye çalışılmıştır. “Tanrı Barışı”ndan maksat, ruhbanın teşviki ve kayserin tensibiyle haftanın kimi günlerinin savaşa yasaklanmasıdır ki bir tür haram günler ve haram zamanlar anlamındadır ve ihlali servetin müsaderesine, kiliseden kovulmaya hatta para ve beden cezalarına yol açar. Benzer şekilde eyalet ve kale barışı da belirli eyalet veya kalelerde ve bunların muhitlerinde sağlanan emniyet ve asayiş olup sözgelimi ilgili yere ve onun mücavir alanına eli silahlı girenin barışı, yani asayiş bozan diye görülmesi söz konusudur ve çoğu kez sağ elin kesilmesiyle cezalandırılır. Yağmacı şatolarıyla kastedilense düşkün şövalyelerin geçim kapısı olarak yağmacılık ve eşkıyalık yapmalarındır. Bu tür

yağmacı şövalyelerin yaşadığı şatolara da yağmacı şatosu denir. Bunlar düzen nedir bilmediklerinden ihkakı hakkın kaldırılmasına yönelik teşebbüsleri de dikkate almamış, ilgili nizamnamelere riayet etmemişlerdir. Böylelikle sorun engellenmeye çalışıldıkça büyümüştür. Nihai çözümü olan İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'yle ilgili bilgilere geçmeden önce ileri gelen birkaç kaynaktaki tanıma daha yer vermek yerinde olacaktır. Bu bakımdan Yüksek Almanca'nın kamusunu yazmış olan ünlü filolog Johann Christoph Adelung ihkakı hakkı, "Alman soylularının vaktiyle sahip olduğu bir imtiyazdır ki isteklerini mahkeme yardımı aramaya gerek duymaksızın silaha davranarak bizzat geçerli kılmaya dönüktür" (Adelung, 1796, 2. cilt, s. 62) diye tanımlar. Pierer'e göre çok daha özet bir tanım olmakla birlikte Pierer'de yalnız zarar tazmini yönündeki kısıtlılık Adelung'da tüm istekler yönünde genişletilir. Dolayısıyla soylular ne isterlerse kılıç hakkıyla elde etme imtiyazları bulunduğu anlaşılır. Brockhaus Ansiklopedisi'ne genel bakıldığında "her tür uzlaşmazlığı", özel anlamıyla "Alman İmparatorluğu tebaasından birinin, uğradığı hakaretin intikamını üst makamlar yardımı olmadan almak için, adamlarıyla birlikte başkasına yaptığı düşmanca baskın" (1809, 2. cilt, s. 16) diyerek olguyu alabildiğine genişçe ele alırken diğer kaynaklarda rastlanmayan kimi ayrıntılara da temas eder.

Brockhaus Ansiklopedisi ihkakı hakkı Almanların millî karakterine dayandırır, "yöneticilerden zayıf ve biçareler gibi korunma dileneceklerine derhal ve bizzat" cenge tutuşurlar, tanrıların doğruya zafer armağan edeceğine dair yaygın halk inancı da onlardaki bu "eğilimi" destekler (a.g.e., s. 17). Gelgelelim yukarıda değindiğim gibi buradaki kendi hukukunu kendin tesis etme özgürlüğü "azgınlığa" dönüşmüş ve durumu suiistimal eden soylular gerek "kendi tebaasından" gerek "şartların bozukluğundan" gerekse "bizzat kayserden" ellerinden gelen her hakkı koparmaya çalışmışlardır (a.g.e.). Yöneticilerse gitgide çığırından çıkan bu durumun önünü alamayacak hale gelmiş, Almanya'da artık "hiçbir yasa" tanınmaz olmuş, "her yerde güçlü olanın" sözü geçmeye başlamıştır ki bunun sonucunda ortada ne düzen ne güvenlik kalmıştır (a.g.e.). Ortada asayiş kalmayıp emniyet, yaşamı tehdit eder bir hal alınca ve o güne kadarki çeşitli düzenlemeler *yumruk hukukunu* lağvedemeyince çözüm en son İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin kurulmasında görülmüştür. Götz piyesine geçmeden önce açıklanacak son konu burasıdır.

Adelung'da tanım pek çok madde başı gibi son derece kısadır: "İmparatorluk Yüksek Mahkemesi [Reichskammergericht] Alman imparatorluğunda iki en üst mahkemeden biridir, İmparatorluk Saray Divanı'ndan eskidir" (Adelung, 1798, 3. cilt, s. 1042). Pierer'in Ansiklopedisi bu bilgiyi onaylarken konuyla ilgili epey tafsilat verir:

Ülke genelinde barışın korunması için Kayser 1. Maximilian tarafından 1495'te emredilmiştir, en başta Frankfurt'ta kurulmuş, daha sonra 1497'de Worms [kentine], 1501'de Nürnberg'e [...] gelmiştir. İmparatorluk Yüksek Mahkemesi a) Kayser'in tayin ettiği, mahkemenin idaresi ile gözetimini ve dosyaların taksimatını sağlayan yüksek hakimden [oluşur], bu hakim muhakkak (ruhbandan veya laik) bir prens yahut en azından kont veya baron olmalıdır fakat mahkemede rey yoktur; b) yüksek başkanlardan [oluşur], sayıları dört olup kont veya barondurlar. [...] Yetki alanı [...] doğrudan imparatorluğa bağlılara karşı davalarda [...] birinci dereceden [...] prensliklere bağlılara karşı medeni hukuk davalarında ise [...] üçüncü ve son dereceden mahkemedir [...]. Ayrıca yargının gecikmesi veya yapılmaması şikayetlerinde [...] doğrudan imparatorluğa bağlılara karşı gönüllü denemelerden yargılama hakkı vardır. [...] Şüpheli dava süreçlerinde bizzat karar verme ve kararlarını [...] imparatorluk yasası çıkana kadar bağlayıcı normlar olarak yayabilme hakkı özellikle önemlidir. (Pierer, 1861, 13. cilt, s. 951-952)

Aslı çok daha uzun olan bu maddeyi uzunca alıntılamanın sebepleri hem kuruluş hem işleyiş hem yetki alanı bakımından içeriğinin anlaşılmasının taşıdığı anlamdır. Bakıldığında doğrudan kayserin emriyle kurulduğu görülür, mahkemenin sevk ve idaresini sağlayan yargıcı atayan da doğrudan kayserin kendisidir. Mahkeme azası prens, kont veya baron gibi aristokrat tabakadan kimselerdir. Alıntının

özellikle son kısmı aşağıda Götz piyesinde de göreceğimiz yargılama süreci bakımından önemlidir çünkü doğrudan kaysere bağlı bu mahkemenin aldığı kararlar imparator hükmü kadar bağlayıcıdır denebilir. Meyer'in Ansiklopedisi bu mahkemeyi İmparatorluk Saray Divanı'yla beraber en yüksek mahkeme sayarken (Meyer, 1908, 16. cilt, s. 738) Herder Ansiklopedisi tek başına en yüksek mahkeme diye gösterir (Herder & Herder, 1856, 4. cilt, s. 692). Şu halde en yüksek yargı organı olduğu şüphesiz görünmektedir. Zaten özellikle doğudan Türklerin ilerleyişi sebebiyle büyük bir tehdit karşısında kalındığından bir de ihkakıhakkın yarattığı kargaşa ve şövalyelerin kendi hukuklarını, gücünün yarasını uygulama keyfiyeti dolayısıyla merkezî hükûmetin zaafı gitgide büyümüş, yüzyıllardır süregelen bu sorun artık kangrenleştiği için böylesine güçlü bir mahkeme ihdas edilmesi, hele de merkezî yönetimlerini berkitmiş komşulara bakıldığında tam bir zaruret halini almıştır. Herder Ansiklopedisi, kurum yargıcının II. Friedrich itibarıyla elektör prens ve başpiskoposlar gibi imparatora doğrudan bağlı tabakaların yaşam veya mülkleri söz konusu olduğunda kayserin vekili sayıldığını anarak ilgili mahkemenin öneminin bir kez daha altını çizer (a.g.e., s. 693). Fakat piyeste de gözlemleyeceğimiz gibi mesele yalnızca bu aristokratların kendi aralarındaki ihtilaflar olmayıp tebaalarıyla yaşadıkları sorunları da kapsar. Bu bakımdan çok erken seviyede bir modern hukuk girişimi gibi algılsa hata olmayacak, nitekim ihkakıhakkın lağvıyla yerine ikame edilen bir kurum oluşu yargıda kurumlaşma açısından değerlendirilebilecektir. Böylelikle bir tür orman kanunu denebilecek ihkakıhakkı nice girişimden sonra kesin ve nihai darbe indirilmiş olmaktadır. Peki tüm bunların Goethe'nin piyesiyle ilgisi nedir? Saffet Günersel'in 1998'de yaptığı ve uzun yıllardır piyasada bulunmayan çevirisi⁴ dışında Türkçeye hâlâ tercüme edilmemesi bir yana Türkçe alan yazınında adı bile geçmeyen Götz piyesinde olanlara makalenin bağlamına temas ettiği yerlerde değinilecek, Alman hukuk ve siyaset tarihinde bir dönüm noktası olarak anılabilecek İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin edebiyatta işlenişine ışık tutulacaktır.

Demir Elli Götz von Berlichingen

Goethe'nin hukuk ve tarih merakına yukarıda değinmiştim. Goethe biyografileri ve metin çalışmalarında sıklıkla belirtilen bir husus da ondaki konsantrasyon ve hafıza kuvvetidir. Bu bakımdan eserini 1771 Kasım ve Aralık aylarında yalnız altı haftalık bir süreçte kaleme almış oluşu şaşırtıcı değildir çünkü hazırlık ve deyiş yerindeyse demlenme aşaması uzun sürmüştür. Otobiyografisinde, "Alman tarihinin nispeten karanlık yüzyılları ezelden beridir öğrenme iştiağını ve hayal gücümü meşgul etmiştir" (Goethe, 2006, s. 558) diye bahsettiği derebeylik döneminin sonları hakkında epey kitap etüt etmiş, araştırmalar yapmış, özellikle de ele aldığı bu gerçek kişinin kendi hayatını yazdığı kitabını okumuştur. Eserinde bu otobiyografiyle ne kadar çok paralellikler bulursa da nihayet bir kurmaca kaleme aldığını hatırlatmaya gerek yoktur, onun için böyle bir irdelemeye de girişilmeyecektir. Herder'in teşviki ve Shakespeare'in ilhamıyla kendi ulusal köklerinden dirilttiği Götz von Berlichingen karakteri eserde sıradan insanlardan, yani yukarıda kısaca sözünü ettiğim ayaklanmaları çıkaran köylülerden saygı ve sevgi gören bir soylu, tam bir şövalyedir, "insanların en asilidir" (Goethe, 2007, s. 107). Aslında daha çok soyluların kendi uğradıkları zararları tazmin için başvurdukları ihkakıhak yoluna sıradan insanın hakkını almak için girer zira ilk perdede karısı Elisabeth ile kız kardeşi Maria'nın konuşmalarından öğrendiğimiz kadarıyla, "Hallbronnu [Heilbronn]⁵ terzi iyi bir nişancı olup Cölln'de [Köln] ödülü

⁴ Aslen çocuk hekimi olan Günersel Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yaptıktan sonra Almancadan kimi çeviriler yayınlamıştır. Bunlar arasında bu makalede çözümlenecek piyes de vardır. Yayınlandığı 1998 yılından sonra muhtemelen yayıncının kapanmasından ötürü baskısı bulunamayan çeviri *Demir Elli Şövalye – Götz von Berlichingen* başlığını taşır. Ünlü İskoçyalı tarihî roman yazarı Walter Scott'un piyesin yayın ve temsilinin üstünden yaklaşık yirmi yıl geçmişken onu İngilizceye çevirdiğine bakılırsa eksikliğin önemi daha da açıklık kazanacaktır.

⁵ Eserin imla ve noktalaması son derece bozuktur; Goethe eserini okuması için Herder'e gönderdiğinde bu bakımdan epey eleştiri almıştır. Aynı adın yazımında bile pek çok farklı imlaya rast gelinebilmektedir. Sözgelimi Köln kenti, "Cölln", "Cöln" ve "Köln" şekillerinde, son derece tutarsız yazılmıştır. Doğrudan alıntılarda, yararlandığım kaynakta yer aldığı biçimi aktaracağım.

kazandığında ama ödülü ona vermek istemediklerinde, o da kocama bundan dert yanıp kocam Cölln'dekilere ödülü verene dek eziyet ettiğinde” (a.g.e., s. 20) olduğu gibi başkasının derdi için kendini feda etmekten kaçınmayan biridir. İmparatorluk Yüksek Mahkemesi kuruluyla yaklaşık on yıl geçmesine rağmen buradan çıkarılabilecek iki sonuç vardır: İlki, ihkakihak meselesinin henüz kökünün kazınmamış olmasıdır. İkincisini ise Maria'nın ağabeyinin eylemini “terziye yardım etmek için Cöllnlü üç terziyi tutsak almadı mı [...] onlar da masum değiller miydi” diye sorgulamasına cevaben karısı Elisabeth'in sarf ettiği, “Baksana, prensler kayserimizi genel barış ilan etmeye ikna ettiklerinden beri ne kadar fütursuzlaştılar” (a.g.e., s. 21) cümlesinden çıkarabiliyoruz. Burada bahsedilen, İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin kuruluşuna ön ayak olduğunu yukarıda gördüğümüz, Worms'ta yapılan barıştır; şu halde bu yeni düzen işe yaramamakta, onun için Götz eskisini sürdürmektedir. Çalışmanın en başında yer verdiğim Hegel yorumu, eserin ve yazarının büyüklüğünü tam da bu geleneksel düzen ve modern devlet oluşumu arasındaki çatışmada görür. Götz'ün tutsak aldığı kimselerde kabahat yoksa bile kentlerine dışarıdan gelmiş birini mağdur eden yöneticileri suçludur; öyleyse, gene Elisabeth'in, “Yabancı yurttaşları istismar eden, kendi tebaasına karşı vazifesini ihmal eder çünkü onları kısas hukukuna maruz bırakır” (a.g.e.) sözleri yargıç karşısına çıkmaktansa yumruğunu vurmanın geçer akçe olduğunu gösterir. Brockhaus Ansiklopedisi'nin ihkakihak tanımında yozlaşma ve istismarın ne denli ilerlediğiyle ilgili notunu hatırlarsak piyesteki şartlarla doğrudan örtüşme halinde olduğunu tespit edebiliriz. Elisabeth'in sözleri, kocasının Maria gözünde işlediği suçu meşru kılma çabası olarak anlaşılabilir gibi yaşanan çarpık durumun beyanı olarak da görülebilir, hatta görülmelidir. Şu halde yargı yolu açık olmakla birlikte yargının işlemeyişi kişinin kendi hakkını (veya Götz'ün durumunda başkasının hakkını da) yumruk gücü kullanarak, yani güçlünün hukukunun geçerli olduğu bir tür orman kanunuyla almasına meydan bırakmaktadır.

Götz yaptığı eylemin sonucu olarak dürüstlüğü ve yardımseverliğiyle ortalığa nam salarken sınıftaşlarının ve kayserin de hem dikkatini hem kızgınlığını üstüne çeker. Bununla birlikte daha ilk perdede gözlemlenebileceği üzere sıradan köylülerin gönlünü kazanır⁶ ve daha sonra her yanı kasıp kavuracak, önüne geleni yarattığı fırtınayla darmadağın edecek köylü savaşlarında, başsız kalmış bu güruha baş olmasına giden yolun taşlarını farkına varmaksızın döşemiş olur. Aşağı ruhbandan keşiş Martin'in önce kim olduğunu tanımadan konuştuğu, tanıyınca ise “Verin elinizi, verin öpeyim” (a.g.e., s. 17) diye saygı ve sevgilerini sunması bunun en bariz örneğidir. Bu hürmet ve tazim gelişigüzel değildir çünkü Götz keşişin sarıldığı sağ elini, daha önce savaşta kaybedip yerine demir protez takıldığı için vermekten kaçınıncaya aldığı yanıt şöyle olur: “Bırakın öpeyim. En kutsal kanın aktığı aziz elden bile daha değerli. Cansız alet, en soylu ruhun Tanrı'ya tevekkülüyle canlanmış.” (a.g.e.). Aşağı tabakanın bu sevgisi ve Götz'ü başları sıkıştığında müracaat edebilecekleri bir merci olarak görmeleri tek başına çok şaşılacak bir durum olmamakla birlikte makalenin bağlamına çekildiğinde bir kat daha önem kazanır çünkü İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin kuruluşuyla birlikte sorunlar hâlâ çözülememiş, bu kurum oturana dek eski düzen yani ihkakihak çare sayılmaya devam etmiştir. Gelgelelim piyesin sonunun göstereceği gibi Götz'ün çarptırılacağı ceza ve bunun sonucunda meydandan el çektirilmesiyle eski dönem kesin ve nihai olarak maziye gömülecek, modern devletin asli unsurlarından sayılacak yargılamayla kurumsal ve denetlenebilir hukuk çağı geri döndürülmez şekilde başlayacaktır.

Peki barışçıl amaçlarla ve kargaşayı sonlandırmak niyetiyle ihdas edilen bu kuruma Götz'ün direnişi nedendir? Cevabı, birlikte yetiştirdiği yani soylulardan olan, Götz'ü suçlu bulsa da ondan iyi muamele gören

⁶ Gene soylu olup mensubu bulunduğu tabakadan ayrılarak avamın muhabbetini kazanan ve İspanyol zulüm ve baskısına karşı onları koruyup kollayan daha geç dönem bir başka örnek için bkz. Türk, M. S. (2024). Goethe ve Devrim: Egmont Devrimci Miydi? *Diyalog – Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 12(1), 98-111. <https://doi.org/10.37583/diyalog.1499709>.

ama buna rağmen sonunda gene ihanet edecek Adelbert von Weisling'le ikisi arasında geçen diyalogdan izlemek mümkündür. Von Weislingen ona, "Cesaretiniz kadar soylu da olmuşsunuzdur hep", deyince şu karşılığı alır: "Ah, siz de hep zekânız kadar sadık olsaydınız onlara yasaları biz koyardık. [...] Sizin hizmet ettiğiniz, benimse ömrüm boyunca mücadele edeceğim [o kişilere]". Muhatabından sitem işitmek istemediğini bildirince ise Götz'ün asıl amacı ortaya çıkar: "Madem öyle havadan sudan konuşalım. Yahut zavallı çiftçiye bolluğun kaynağında sersefil eden pahalılıktan." (a.g.e., s. 23). Burada doğrudan hukuki değişimle ortadan kalkmayacağı hissettirilen toplumsal bir sorun olduğu bellidir. Hukuktaki dönüşüm gerçi soyluların kendi aralarında ve tebaalarıyla yaşadıkları iktisadi olanları da dahil pek çok anlaşmazlığın çözümünü ilkelikten kurtarıp kurumsal zemine çekmekte fakat sorunların kaynağını gidermemektedir. Buradan iki yöllü bir sonuca varılabilir: İlki, Götz'ün temelde yeni ihdas edilen kuruma değil bu kurumun fiilen işlemeziğine karşı duruşudur; madem öyle, koyulan yasalar işe yaramıyorsa daha hakkaniyetli yapabileceği fikriyle kendi yasalarını koymayı yeğlemektedir. İkincisiyse, soyluların köylüleri zulümleri altında inletmesi, böylelikle isyana kalkışmalarının mantıki zemininin oluşturulmasıdır: Mazlumsan hakkını aramalısın, hakkını yeni hukuki düzen veremiyorsa eskinin – öyle veya böyle – işleyen düzeninden medet umabilirsin. Nitekim Götz'ü sınıftaşları arasında daha da tehlikeli kılıp önünün alınmasını gerektiren şey, piyesin tarihî olarak oturduğu köylü savaşları döneminde köylülere – aslında niyeti pek öyle olmasa da – kumandanlık etmesi olgusudur.

Yeninin mutlak savunucusu rolündeki von Weislingen'in pozisyonu Götz'ün argümantasyonu sarsılır, görüşmelerinin sonunda Götz'e bağlılık hissedip zihnen onun safına geçmesi her ne kadar sonu ihanetle bitecekse bile muhatabının gerekçelerindeki haklılığın en azından kendi nezdinde kabul edilir oluşunun göstergesidir. Götz yeni mahkemeye itirazını şöyle açıklar: "Düzenleme üstüne düzenleme geçiyor, biri gelince kayser öbürünü unutuyor, prenslerse hırsıyla bu işin peşine düşmüş, devletin asayiş ve güvenliği diye bağırıp çağırıyorlar, tâ ki az sayıdakileri zincire vurana dek, ardından ne isterlerse yapıyorlar." (a.g.e., s. 26). Görüleceği üzere her yeni inkılapta olduğu gibi burada da değişimin getirdiği karmaşa arasında durum ve şartları çıkarlarınca yönlendirenler vardır ve bunun yarattığı haksızlık Götz'ün kanına dokunmaktadır. Yukarıda von Weislingen'in karşı pozisyonu kabul edilebilir bulunduğunu söyledim, sebebi bunu anlayabiliyor oluşudur ama "Siz kendi açınızdan görüyorsunuz" (a.g.e.) diyerek meselenin başka ciheti olduğunu da belirtir. Kaçınılmaz son İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin geçerliliğidir; sorunları olsa bile bu eskisinin sorunsuz olduğu anlamına gelmeyecektir, yeni kurumun oturmasını beklemek de gereklidir yolunda bir yorumda bulunmak olanaklıdır. Nitekim Götz gene de,

Vicdanınızın size bir diyeceği yoksa size kalmış. Ama yurt barışıyla olan neydi? Hatırlıyorum, küçük bir çocuktum, uçbeyiyle divandaydık, prensler ağızlarını koca koca açmışlardı, ruhban en fenasıydı, sizin şu piskopos kayserin kulaklarını patlatıyordu, ağzını onun kadar açanı yoktu, şimdi kalkmış, düşmanlığım olmadığı halde oğlanın tekini önüme atıyor. İşimiz gücümüz bitti de sıra bu oğlana mı geldi. (a.g.e., s. 27)

sözleriyle fikrî pozisyonunu korurken von Weislingen'in, "Olandan onun haberi yoktu" (a.g.e., s. 27) savunması bu iddiamı doğrular niteliktedir. Yani yeni bir oluşumun getirdiği karmaşada bu oluşumdaki niyetler iyi olsa bile talimatı veren en tepedeki kişinin, kayserin, gözünden ve bilgisinden kaçan bir şeylere rastlanabilmekte, haksızlıklar doğabilmektedir. Gelgelelim bu, girişilen işin sıhhatine tam anlamıyla halel getirmez. Tekil örnekleri genele teşmil etmek haksız yargılara varmaya yol açabilecektir. Piyesteki olayların gidişatı özellikle Weislingen Götz'ün şatosundan ayrıldıktan sonra sözünden döndüğü, Götz ise herkesçe daima en iyi sıfatlarla anıldığı için bu ikisinin temsil ettikleri pozisyonlar gereği Weislingen'in İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin aleyhine ihkakihaktan yana tavır alındığı düşünülebilirse de Goethe'nin apaçık bir tarafgirlik sergilediği söylenemeyeceği gibi Götz'ü bir nevi türünün son örneği diye ortaya koyması yeni durumu aslında zımnen kabullendiğine delil

addedilebilecektir.

Götz, mensubu bulunduğu sınıfta fikrî duruşu itibarıyla yalnızdır. Üçüncü perdede Kayser Maximilian, ki yurt barışını getirip yeni mahkemeleri kuran da kendisidir, Augsburg'daki divanda Weisingen'in de bulunduğu mecliste Türklere karşı sefer hazırlıkları dolayısıyla merkezî hükümeti güçlendirme amacından ötürü nihayet barışın işlemlerini talep eder. Demek olguların farkında olan bir tek Götz değildir ama muarızlarının çaresi eskinin ihyası değil yeniye işlerlik kazandırmaktır. Dolayısıyla söz konusu talebe meclis azasından Maynz'ın, "Yurt barışı, [... ve] Yüksek Mahkeme bu fenalığı kaldırmaya şimdiye dek ne kadar yardımcı oldu Majestelerinin meçhulü değildir" (a.g.e., s. 55) diye bir teminatla yanıt vermesi Götz'ün yalnızlığını ve yukarıdaki paragrafta tespit ettiğim olguyu onar. Gelgelelim sorun çıkarmayı sürdüren kişi Götz'tür zira yeni mahkemeye ve barışla getirilen kararlara rağmen gene ihkakihakka başvurarak adamlarıyla birlikte Frankfurt Fuarı'ndan 30 tüccara baskın vermiştir. Kayseri işleri sıkılaştırma isteğine sevk eden zaten bu olaydır. Harekete geçen soylular Götz'ün kalesini kuşatır, Götz kaysere canı gönülden bağlıdır, son sözü "Yaşasın özgürlük!" olacaktır (a.g.e., s. 75). Yukarıda İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin tanımını verirken görev sahasından ve işleyişinden de bahsetmiştim. Orayla ilgili olarak tam bu noktada ince bir ayrıntı belirir ki Goethe'nin piyesi yazarken epey hazırlandığını, makalenin başında hukukla ilişkisi bağlamında anlattıklarımı pekiştirerek gözler önüne serer. Bu ayrıntı Götz'ün ilkin imparatorluğa doğrudan bağlı tabakadan olmasıdır, yani sorumluluğu herhangi başka bir hükümdara değil doğrudan ve yalnız kaysereye. Oysa yeni kurulan mahkemenin ilgilendiği davaları hatırlayacak olursak imparatorluğa dolaylı bağlılar kadar doğrudan bağlıların işlerini de görececek bir mercidir. Bunun Götz için anlamı kayserle arasına aracı girmesidir. Demek daha önce Weisingen'in sorusuna "kendi yasalarımızı yaparız" diye yanıt vermesi ile burada son sözünün "özgürlük" olması arasında ciddi bir bağ vardır zira yeni düzen onun ilişkisindeki doğrudanlığı kırarken özgürlüğüne ket vurmaktadır. Şu halde eskiye taraftar oluşu şahsi imtiyazlarındaki azalmayla da ilişkilendirilebilecektir dense yanlış olmaz. Bununla birlikte o, prensleri kendi menfaatlerine düşkün gösterip aksini yapsalar mutlu olacaklarını ifade ederken asıl yaşamın "kişi[nin] kendi canını kamunun saadetine siper" (a.g.e., s. 76) etmesi olduğunu belirtir. Burada sınıftaşlarına getirdiği çıkarıcılık eleştirisi hele de köylü savaşlarının çıkış sebebi dikkate alındığında haksız sayılamaz ama baskınlar vererek, cana kıyarak bir çelişkiye düştüğü de ortadadır. Nitekim daha ilk perdede kız kardeşi ile karısı arasındaki tartışmayı fitilleyen bu çelişkidir: İyilik yaparken zarar vermek.

Öte yandan 30 tüccara verdiği baskın ve benzeri sair fiilleri onu ihkakihak tanımlarında gördüğümüz "yağmacı şövalyeler" nitelemesiyle yüz yüze getirir. Kendisi buna her ne kadar katılmasa ve mağdurun yanında olduğunu iddia etse bile başta kız kardeşi Maria'yı bile şüpheye düşürmekte, imparatorluk meclisindekileri de gönülden bağlı olduğu kayseri de benzer yerde konumlandırmaktadır. Nitekim kayserin ondan "Urfehde" (a.g.e., s. 58) istemesi, yani ihkakihak yolunu tastamam terk ederek yeni kurulan düzene boyun eğmesini beklemesi bundandır. Bu amaçla en nihayet tüm kuvvetlerini yitirip mahkemeye çıkarıldığında kendisinden suçluluğunu itirafını belgeleyen bir yazıyı imzalaması istenince cevabı son derece kesin ve açıktır: "Doğru değil, ben isyancı değilim, imparator hazretlerine karşı hiç suç işlemedim, imparatorluğa gelince, umurumda değil." (a.g.e., s. 82). Yargıdaki yeni kurumlaşmayla olan işte budur: Kişinin kendinde hak vehmedip güç kullanmaya yeltenmesi affedilemez, güç tekeli kesinkes devlete geçmiştir, imparator devletin manevi şahsının sadece temsilcisidir, tek başına ona bağlılık yeterli değildir, kişi başına buyruk davranamaz, devlete ve yargısına boyun eğecektir. Onun için kendi indi yorumuyla ne kadar inkâr etse de işlediği fiiller kanun önünde onu yağmacı şövalyeler safına itmektedir. İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin kuruluşu, devlet her ne kadar başındaki kişiye bağlılık duyulsa bile kendine paralel faaliyetlere bundan böyle göz yummayacaktır demektir. Götz'ün fiillerini "dürüst" ve "soylu" (a.g.e., s. 83) diye nitelemesinin hükmü yoktur, gerekçesinin bir insanı kurtarmak

olması ona bu hakkı vermez. Üstelik İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'yle ilgili verdiğim tanımlarda ittifakla görüleceği üzere kayserin kurduğu mahkeme, onun yokluğunda yerine karar alabilecek konumda olup temsilcisidir. Dolayısıyla Götz'ün hem kaysere bağlı olup hem onu temsil eden kurumu tanımaması kabul edilemez ama Götz bizzat kurumlaşmış yargıya karşı olduğundan bu yeni mahkemeye verilen hukuki statüyü tanımamakta, kendi içinde tutarlı davranmakta, devlete karşı ise suç işlemektedir.

Bu sırada köylüler toprak ağaları ile prenslerin “merhametsizliği” (a.g.e., s. 97) yüzünden pek çok bölgede isyan ederken dağınık gruplar halindedirler ve başlarına geçecek birini aradıklarında, soylu olmasına rağmen Götz'ü isterler. Götz onlara kumandanlık edeceğine söz verir ama köylüler gemi azıya almış, önlerine gelen yeri yakıp yıkmakta, bilhassa soyluları gelişigüzel öldürmektedirler. Bu canilik ve öfkelerinden ötürü onlara “kundakçı katiller” (a.g.e., s. 100) der. Gelgelelim iş işten geçmiştir, isyan bastırılır, “elebaşları yakalanır” (a.g.e., s. 103), Götz de aralarında. Köylülerin caniliklerini görünce durumdan tiksinişmesi aslında son kertede içinde kendi pozisyonuyla ilgili şüpheler doğmasına yorulabilme ihtimali barındırır ama Goethe mevcut dramatik normları kırarken eserin kurgusunu da dağıtmıştır, kurgudaki bu dağınıklık epey katmanlı ama arkaik dille birleşince pek çok yer ve kişiyi takip etmek güçleşmektedir. Bu eserinde genç yaşına da bağlı olarak yazarın fikirleri belki pek sarıh değilse bile gerek hukuk gerek bu nevi kalkışma ve isyanlar hakkındaki fikirlerinin kendi gelişim çizgisinde, özellikle de bu eseri yazdıktan birkaç sene sonra başlayacak saray ve devlet adamlığı hayatının etkisiyle birlikte ne gibi değişimler geçirdiğinin izini sürmek bu makale kapsamını aşan ama çalışılırsa ilginç gözlemler sunabilecek bir konudur.

Sonuç

Büyük inkılaplar olurken yaşanan geçiş dönemleri sancılıdır. Yerleşik ve kurulu düzenin, bilindik ve tanıdık oluşuyla getirdiği bir rahatlık vardır çünkü az çok kestirilebilirdir fakat inkılap yapma ihtiyacı daima eskinin sorunluluğundan hareket eder ve dönüşümü temin etmek için getirdiği yenilikler ürktütüp yıldırabilir. Bu yılgınlık halinde yeniliğin barındırdığı sorunlar (muhtemelen çoğu kez) olduğundan büyük görülür çünkü bilinmediktir ve biyolojik evrimi açısından insan bilmediğine genelde tepkilidir, eskiyi korumaya, yani muhafazakârlığa çabuk meyleder.

Eserden Götz karakterinin yüceltilmesi izleniminin doğmasında haklılık payı vardır, nitekim Goethe'nin otobiyografisinden yaptığım alıntı onun bu döneme duyduğu merakı kendi ağzından açıkça ortaya koyar. Gelgelelim *Sturm und Drang* denen ve yerleşik normlara başkaldırının baş tacı edildiği bir dönemde, üstelik Schiller'in benzer yönelimli *Haydutlar* piyesine bile öncülük etmiş, esin vermiş bir eserde böylesi bir yönelimin olması anlaşılmalıdır. Bununla birlikte son kertede erken modern devletin bir kurumu olan İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin başarıya ulaştığı ve varlığını 19. yüzyıla kadar sürdürdüğü, o dönem Almanya topraklarına komşu başka hiçbir ülkede kalıntısına bile rastlanmayan gayet ilkel bir düzen olan ihkakıhakkı, yani kendi hukukunu kendi elinle koruma ve bu uğurda kamuyu tehlikeye atıp devletin şiddet tekelinin en önemli unsurlarından olarak yasa koyup yasanın uygulanışını cebren denetlemeye isyan bayrağı açma gibi en geç Roma hukukunun ortaya çıkışıyla tarihe gömülen bu karmaşa düzenini ortadan kaldırdığı açıktır.

İhkakıhak usulündeki yozlaşma sorundur ama buna rağmen eskiden kalma hukuksuzluk sorunlarının en azından köylü tabakası açısından İmparatorluk Yüksek Mahkemesi'nin getirilişiyile ilk kertede ve kısa sürede çözülememiş oluşu Götz gibi bir ara figür ortaya çıkarmıştır çünkü ne eski düzen işlemektedir ne yenisi işleyecek olgunluğa erişmiştir; bu aradaki geçişi sağlayacak unsur Götz gibi tam geleneksel ve

yüceltilmiş anlamıyla kurtarıcı bir şövalyedir. Zaten onun ölümü eski düzeni diriltilemeyecek şekilde ortadan kaldırır.

Son olarak, Götz'ün yeni düzene başkaldırışının görünür sebebi şövalyelik ruhu gibi gelirken örtük sebebi imtiyazının elinden alınışı yolunda yorumlanabilecektir. Götz onca direnmesine rağmen yeni hukuki düzene boyun eğmiş, yanında yer aldığı, haklarını kolladığı köylülerin caniliğine tanık oluşu ve onlara yakıştırdığı aşağılayıcı sıfatla da boyun eğişini istemeyerek bile olsa perçinlemiştir. Bununla birlikte uzun yüzyıllar sürececek bir barışı sağlayan bu erken dönem yargı kurumu, 18. yüzyıl Prusya'sının aydınlanmış despotu Büyük Friedrich altında Potsdam köylüsünün, değirmeni elinden alınma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca Berlin'deki hakimlere güvendiğini adeta meydan okurcasına söyleyecek cesareti bulması gibi hukukun ve hukukla birlikte düzenin tesis edilebildiği bir yere evrilebilmiştir.

Kaynakça

- (1809). *Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon*, fünfte Auflage, 2. cilt. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Adelung, J. C. (1796). *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, 2. cilt. Leipzig: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf und Compagnie.
- Adelung, J. C. (1798). *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, 3. cilt. Leipzig: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf und Compagnie.
- Blickle, P. (1998). *Der Bauernkrieg: Die Revolution des Gemeinen Mannes*. Münih: C. H. Beck.
- Danielsson, A. (2008). *Die echte „Gretchen-Tragödie“. Eine Auseinandersetzung mit Kindsmord in der Frühen Neuzeit anhand des Beispiels der Susanna Margaretha Brand*. Studienarbeit Universität Bremen.
- Goethe, J. W. v. (2006) *Dichtung und Wahrheit. Sämtliche Werke nach Epochen seines Schaffens, Münchner Ausgabe* (yay. haz. Richter, K.), 16. cilt. Münih: BTB Verlag.
- Goethe, J. W. v. (2007) *Geschichte Gottfriedens von Berlichingen. Goethes Werke, Dramen, Novellen* (yay. haz. Borchmeyer, D. vd.), 2. cilt. Frankfurt a.M. & Leipzig: Insel Verlag.
- Hegel, G. F. W. (1971). *Vorlesungen über die Ästhetik. Erster und zweiter Teil*. Stuttgart: Reclam Verlag.
- Herder, R. & Herder B. (1856). *Herders Conversations-Lexikon*, 4. cilt. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung.
- Meyer, J. (1906). *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, 6. cilt. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Meyer, J. (1908). *Meyers Großes Konversations-Lexikon*, 16. cilt. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Pierer, H. A. (1858). *Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe*, 6. cilt. Altenburg: Verlagsbuchhandlung von H. A. Pierer.
- Pierer, H. A. (1861). *Pierer's Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe*, 13. cilt. Altenburg: Verlagsbuchhandlung von H. A. Pierer.
- Safranski, R. (2013). *Goethe. Kunstwerk des Lebens*. Münih: Carl Hanser Verlag.
- Schulte, J. F. v. (1892). *Lehrbuch der deutschen Reichs- u. Rechtsgeschichte*. Stuttgart: Verlag von Wilhelm Nitzschke.